فصلنامه علمی و حقوقی قانون یار
LICENSE NUMBER: 78864 ARTICLE COD:Y9SH35A1054 ISSN-P: 2538-3701

واکاوی حقوقی تعهدات نشأت گرفته از اسناد الکترونیکی در نظام حقوقی ایران

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۰۵/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۰۷/۰۳)

محمد عبدالملکی

چکیده

به هر نوع مدرکی که به‌صورت دیجیتال ایجاد شده و قابلیت ذخیره و انتقال دارد، اسناد الکترونیکی گفته می‌شود. این اسناد می‌توانند شامل قراردادها، فاکتورها، گواهی‌ها و سایر مدارک قانونی باشند. بسیاری از کشورها، از جمله ایران، قوانین خاصی برای رسمیت بخشیدن به اسناد الکترونیکی وضع کرده‌اند. این قوانین به‌طور کلی به تأیید اعتبار و قابلیت اجرایی این اسناد می‌پردازند. هدف اصلی در این مقاله بررسی تعهدات و حدود استناد به اعتبار اسناد الکترونیکی می باشد. از جمله بارزترین قوانین مرتبط حاکم بر اسناد مذکور شامل قانون تجارت الکترونیکی و حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان می باشد. قانون تجارت الکترونیک به‌منظور حمایت از معاملات الکترونیکی و تعیین شرایط قانونی برای اسناد الکترونیکی تصویب شده است. این قانون شامل مقررات مربوط به امضای الکترونیکی، اعتبار قراردادهای آنلاین و نحوه رسیدگی به اختلافات است. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان نیز به حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان در معاملات الکترونیکی و تضمین شفافیت اطلاعات مربوط به کالاها و خدمات می‌پردازد.در نتیجه گیری پایانی این مقاله فهمیدیم تعهدات ناشی از اسناد الکترونیکی همچون اسناد دیگر از اعتبار و نفوذ قانونی برخوردار می باشند. نهایتاً باید گفت روش گردآوری اطلاعات و داده ها فیش برداری و بهره از کتب و مقالات مرتبط با موضوع پژوهش می باشد.

واژگان کلیدی: اسناد الکترونیکی، سند عادی، داده پیام، تعهد ناشی از سند، سند دیجیتال، اعتبار داده

بخش اول: کلیات

بند اول: اسناد الکترونیکی

در قانون مدنی سند به نوشته ای گفته می شود که در مقام اثبات دعوا یا دفاع از خود قابل استناد باشد ؛ بنابراین تعریف سنتی از سند نشانگر آن است که سند حتما باید به صورت مادی بوده و تجسم بیرونی داشته باشد . اما گرایش های روزافزون به بهره گیری از وسایل الکترونیکی و فناوری های جدید نهایتا سبب شد تا در بسیاری از کشورها بحث مربوط به سند الکترونیکی و اعتبار آن از جنبه های حقوقی مورد بحث قرار گرفته و مقررات شایسته ای در ارتباط با آنها به تصویب برسد . در نظام حقوقی ایران ، تصویب قانون تجارت الکترونیکی در سال ۱۳۸۲ به این موضوع مهم پرداخت که بر اساس بند الف و ب ماده ۲ این قانون ، سند الکترونیکی اینگونه تعریف شده است : " داده پیام هر نمادی از واقعه ، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی ، نوری یا فناوری های جدید اطلاعات تولید ، فرستاده ، دریافت ذخیره یا پردازش می شود . داده پیام به وسیله اصل ساز ، تولید یا فرستاده می شود تا مخاطب آن را دریافت نماید . تولید کننده و فرستنده داده پیام آن را با امضای الکترونیکی امضا می کند " .

تجارت الکترونیکی بعنوان یکی از مظاهر واقعی کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در اقتصاد و یا یکی از اثرات اقتصاد محور مطرح است.[۱] تجارت الکترونیکی عبارت است از انجام فرایند خرید، فروش، انتقال و مبادله کالاها، خدمات و اطلاعات از طریق شبکه‌های

[۱] – افریم توربان و همکاران، تجارت الکترونیکی مفاهیم و کاربردها مترجم: عباس معمارنژا، ص ۵۵

رایانه‌ای از جمله اینترنت.[۱] استعمال کلمه تجارت در تجارت الکترونیک، به این معنا نیست که کلیه فعالیت‌های مربوط به تجارت الکترونیکی جزء معاملات موضوع ماده ۲ قانون تجارت ایران است. تجارت در این عبارت به معنای کسب و کار و انجام فعالیت اقتصادی و معامله است. اعم از اینکه آن اعمال مدنی یا تجارتی محسوب شوند. از آنجا که مقررات راجع به تجارت الکترونیک عمدتا" متأثر از حقوق کشورهای کامن‌لو است، در این کشورها تقسیم معاملات به تجارتی و مدنی مطرح نمی‌باشد.

قانون تجارت الکترونیکی ایران در ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در تاریخ ۱۳۸۲/۱۰/۲۴ به تأیید شورای نگهبان رسید.[۲]

این قانون متأثر از قانون نمونه تجارت الکترونیکی و همچنین قانون نمونه امضای الکترونیکی آنسیترال تنظیم شده است. این قانون مشتمل بر ۸۱ ماده و ۷ تبصره است.

اسناد الکترونیکی اسنادی هستند که به روش رایانه‌ای تولید[۳]، منتقل[۴] و نگهداری[۵] شده‌اند. آن‌ها ممکن است به شیوه الکترونیکی[۶] ایجاد شده و یا از شکل اصلی خود به فرم الکترونیکی درآمده باشند. (مثل اسکن از پرونده‌های کاغذی[۷])

---

[۱] – همان، ص ۲۳.

[۲] – روزنامه رسمی، شماره ۷۹۲۴۹، مورخ ۱۳۸۲/۱۰/۲۹.

[۳] – created

[۴] - Communicated

[۵] - Maintained

[۶]- born digita

[۷] - National Archives of Australia, Digital recordkeeping, Guidelines for Creating. Managing and Preserving Digital records, Exposure Draft May ۲۰۰۴.

در آینده، تشخیص صحت و درستی اسناد وابستگی تام به محتوای آن‌ها دارد. محتوا نیز باید به صورت ثابت و تغییرناپذیر باقی بماند تا نشانگر انجام واقعی عملیات کاری باشد. برای اینکه اسناد

الکترونیکی همانند دیگر انواع آن (کاغذی و غیر کاغذی) از لوازم قانونی اسناد پیروی نماید و دارای ارزش استنادی باشند، باید از محتوا، شکل و ساختار برخوردار گردند.[۱]

محتوا (content): چیزی است که اطلاعات را منتقل می‌کند مثل: متن، داده، نشانه‌ها، اعداد، عکس‌ها، صدا و تصویر.

شکل (context): عبارت از سابقه اطلاعاتی که درک از محیط تکنیکی و کاری مرتبط با سند را افزایش می‌دهد. مثل: ابرداده، کاربرد نرم افزار، مدل‌های منطقی کار، و یا منشأها مثل آدرس، عنوان، ارتباط با هدف یا فعالیت، سازمان، برنامه یا بخش.

ساختار(structure): پیدایش و نظم محتوای سند را ساختار می‌گویند مثل ارتباط بین فایل‌ها، موضوعات، زبان، نوع قلم، سایز قلم، صفحه‌بندی و دیگر روشهای اصلاح متن.

برخورداری اسناد الکترونیکی از محتوا، شکل و ساختار به این معنی است که: اسناد الکترونیکی دارای اطلاعاتی هستند که انعکاس دقیقی از آنچه که در زمان خاصی رخداده است را می‌نمایاند. از سیاق و شکل این اسناد که در ارتباط با محتوای آن‌هاست، می‌توان دوره تولید و نوع استفاده آن‌ها را فهمید. ساختار این اسناد را می‌توان به طریق الکترونیکی بازسازی کرد پس هر جز این ساختار بر روی هم یک کل را تشکیل می‌دهد که به طریق روشنی ارائه

[۱]- http: //www.adka.blogfa.com/post-۲۳۳.asp. Last visited: ۱۳۹۰/۱۰/۱۹.۹/۵۷Am.

می‌گردند. بهترین راه برای حفظ محتوا، شکل و ساختار اسناد، مدیریت آن‌ها در یک سیستم نگهداری اسناد[۱] است. برخی سازمان‌ها از نرم‌افزارهای خاصی برای مدیریت اسناد الکترونیکی خود استفاده می‌کنند. باید یادآور شد که سیستم نگهداری اسناد فقط بخشی از یک نرم‌افزار نیست. بلکه چارچوب و ساختاری است که به دفعات دریافت، نگهداری و دسترسی به اسناد را امکان‌پذیر می‌کند.

بند دوم: تعریف و شناسایی سند الکترونیکی در سایر نظامات حقوقی

حقوق فرانسه به عنوان طلایه دار نظام حقوقی مبتنی بر نوشته، پیشگام در تعریف سند الکترونیکی و سند رسمی الکترونیکی است. حقوق فرانسه بموجب قانون ۱۳ مارس ۲۰۰۰، مفهوم نوشته را کاملا انتزاعی توصیف کرده است و آن را مجموعه ای از علامت ها، صرف نظر از قالب و نحوه انتقال آنها دانسته است.

بند ۷ از ماده ۲ قانون یکنواخت مبادلات الکترونیکی ایالات متحده آمریکا سند الکترونیکی را «سند تولید، ارسال، مبادله و یا ذخیره شده از طریق وسایل الکترونیک دانسته است» در قانون نمونه امضای الکترونیکی آنسیترال نیز در تعریف داده پیام به عنوان نوشته الکترونیکی مقرر گردیده: «داده پیام عبارت است از اطلاعاتی که با وسایل الکترونیکی، نوری یا مشابه از جمله مبادله الکترونیکی داده ها، پست الکترونیکی، تلگراف، تلکس، تولید، ارسال یا دریافت و یا ذخیره می شود و از طرف خود یا کسی که از جانب او نمایندگی دارد عمل می کند»[۲].

---

[۱]- record keeping systems

[۲] Art۲. *(c)* "Data message" means information generated, sent, received or stored by electronic, optical or similar means including, but not limited to, electronic data interchange (EDI), electronic mail, telegram, telex or tele-copy;

از تعریف قانون نمونه آنسیترال چند نکته قابل استخراج است:

۱. ابزارهای ذکر شده در متن قانون جنبه تمثیلی دارند و نه حصری. این موضوع به دلیل آینده نگری قانون نمونه است، که نخواسته است دایره شمول خود را محدود به ابزارهای ارتباطی موجود کند؛ زیرا ممکن است در آینده ابزارهای جدیدی ابداع شوند.

۲. قانون نمونه فرض را بر این قرار داده که داده پیام دارای محتوای اطلاعاتی ثابت و بدون تغییر است و بنابراین برای اصلاح یا عدول از آن باید از داده پیام دیگری استفاده کرد. این موضوع اشاره به تمامیت (Integtity) داده پیام دارد.

ماده ۲ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال نیز در تعریفی مشابه با قانون نمونه امضای الکترونیکی در تعریف داده پیام مقرر میدارد: «به معنای اطلاعات ایجاد شده، ارسال شده، دریافت شده یا ذخیره شده توسط ابزارهای الکترونیکی، نوری یا ابزارهای مشابه[۱] است، اما محدود به مبادله داده های الکترونیکی (EDI)، پست الکترونیکی، تلگرام، تلکس یا تلکپی

[۱] استناد به "ابزارهای مشابه" برای انعکاس این واقعیت است که قانون نمونه تنها برای استفاده در زمینه تکنیک های ارتباطی حاضر طرح نشده بلکه برای تسهیل پیشرفت های فنی قابل پیشبینی ایجاد شده است. هدف از تعریف "داده پیام" عبارتست از شمول کلیه انواع پیام هایی که اساساً به شکل غیر کاغذی ایجاد، ذخیره و مخابره می شود. برای این منظور، تمامی ابزارهای ارتباطی و ذخیره اطلاعاتی که ممکن است برای اجرای وظایف به موازات وظایف اشاره شده در این تعریف استفاده شده باشد برای پوشش تحت مرجع "ابزارهای مشابه" طراحی شده است؛ هر چند، برای مثال، ابزارهای ارتباطی "الکترونیک" و "نوری" بمعنای اخص کلمه ممکن است شبیه نباشند. برای مقاصد قانون نمونه، کلمه "شبیه" بر "از لحاظ کاربردی معادل" دلالت ضمنی دارد.

نمی شود»[۱] بنابراین با استفاده از تعاریف بالا می توان سند الکترونیکی را اینگونه تعریف کرد: «سند الکترونیکی عبارت است از نوشته ای که از طریق وسایل الکترونیکی تولید، ارسال، دریافت و ذخیره شده و در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد».[۲]

بخش دوم: تعریف سند الکترونیکی با توجه به قوانین داخلی و بین المللی

رکن نوشته بودن سند چنان توصیف شده که نوشته، در حکم عَرَضی است که بر موضوعی عارض می شود و موضوع این عَرَض، می تواند هر چیزی باشد که بر روی آن نوشته نقش بسته باشد؛ کاغذ، چوب، آهن، سنگ و یا هر ماده دیگری که قابل پذیرفتن نقش باشد می تواند معروض نوشته باشد یعنی جسمی باشد که روی آن نوشته نقش بندد (حسینی نژاد ۱۳۷۴: ۶۳).

برخلاف حقوق فرانسه، در متن قوانین کشور ایران واژه «سند الکترونیکی» دیده نمی شود. بنابراین برای تعریف سند الکترونیکی باید اقدام به تفسیر مقررات سنتی ناظر به اسناد کاغذی و ترکیب آن با مفاهیم نوین و موجود در قانون نمود، یا بعبارتی دیگر برای تعریف سند

---

[۱] Art۲. (a) “Data message” means information generated, sent, received, or stored by electronic, optical or similar means including, but not limited to, electronic data interchange (EDI), electronic mail, telegram, telex or telecopy;
Art۲.(a) a) Le terme “message de données” désigne l’information créée,envoyée, reçue ou conservée par des moyens électroniques ou optiques ou des moyens analogues, notamment, mais non exclusivement, l’échange de données informatisées (EDI), la messagerie électronique, le télégraphe, le télex et la télécopie;

[۲] « Art. ۱۳۱٦. - La preuve littérale, ou preuve par écrit, résulte d'une suite de lettres, de caractères, de chiffres ou de tous autres signes ou symboles dotés d'une signification intelligible, quels que soient leur support et leurs modalités de transmission.
Chissik , Michael and Kelman Alistair , Electronic Commerce Law and Material, Sweet and Maxwell, ۲۰۰۰. p ۱۷۱

الکترونیکی باید با در نظر گرفتن مفاهیم حقوق اسناد سنتی، به ماهیت ابزارهای نوین بکار گرفته شده در تبادلات الکترونیکی مراجعه نمود (KAINIA۱۰۶:۲۰۱۱).

مطابق ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی ایران، «هر گاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده پیام در حکم نوشته است». ماده ۲ قانون مزبور در تعریف داده پیام بیان می دارد: «هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوریهای جدید اطلاعات، تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می شود». عبارت «نماد» مندرج در متن قانون عبارتی نامفهوم در فناوری اطلاعات و علوم کامپیوتر است و بهتر بود قانونگذار همانند قانون نمونه امضای الکترونیکی آنسیترال از عبارت «داده» یا «اطلاعات» استفاده می نمود(۲. UNCITRAL§c۲۰۰۱:). همچنین داده مفهومی عام است و شامل متن، تصویر، صدا، انیمیشن، کد و .... می شود. با این اوصاف نوشته الکترونیکی جزء از داده پیام است، و سند الکترونیکی نیز یک نوشته الکترونیکی است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. بنابراین داده پیامی که حائز یک سند به معنای خاص آن باشد، یک سند الکترونیکی است یعنی۱-نوشته باشد.۲-دارای قابلیت استناد در مقام دعوی یا دفاع باشد. ۳-امضا شده باشد. تولید و ارسال کننده داده پیام، آن را با امضای الکترونیکی (Electronic Signature) امضاء می کند. این امضاء عبارت است از هر نوع علامت منضم شده یا به نحو منطقی متصل شده به داده پیام که برای شناسایی امضا کننده داده پیام مورد استفاده قرار می گیرد (KAINIA ۲۰۰۸: ۳). دستورالعمل اتحادیه اروپا در زمینه امضای الکترونیکی به تعریف این امضاء پرداخته و اعلام می دارد: «امضای الکترونیکی داده ای است که به شکل الکترونیکی، به سایر داده های الکترونیکی ضمیمه و یا منطقا متصل است و به عنوان روشی برای اثبات هویت به کار می رود»

(۱.۲ §: Directive۱۹۹۹)، همچنین مطابق قانون تجارت الکترونیکی در صورتی که قانون، وجود امضا را لازم بداند امضای الکترونیکی مکفی است، به شرطی که نوشته مورد نظر، الکترونیکی باشد. بنابراین در مواردی که ممضی بودن شرط است مانند امضای قرارداد، داده پیام این شرط را احراز و رفع مانع حقوقی می کند به شرطی که هویت امضاء کننده را تعیین کند و حاکی از تایید محتوای پیام از طرف امضا کننده باشد و روش به کار گرفته شده طبق اوضاع و احوال مربوط به آن قابل اعتماد باشد.

حقوق فرانسه به عنوان طلایه دار نظام حقوقی مبتنی بر نوشته، پیشگام در تعریف سند الکترونیکی و سند رسمی الکترونیکی است. قانون فرانسه بموجب قانون ۱۳ مارس ۲۰۰۰، مفهوم نوشته را کاملا انتزاعی توصیف کرده است و آن را مجموعه ای از علامت ها، صرف نظر از قالب و نحوه انتقال آنها دانسته است.

بند ۷ از ماده ۲ قانون یکنواخت مبادلات الکترونیکی ایالات متحده آمریکا سند الکترونیکی را «سند تولید، ارسال، مبادله و یا ذخیره شده از طریق وسایل الکترونیک دانسته است.همچنین ماده ۲ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال نیز در تعریفی مشابه با قانون نمونه امضای الکترونیکی در تعریف داده پیام مقرر میدارد: «به معنای اطلاعات ایجاد شده، ارسال شده، دریافت شده یا ذخیره شده توسط ابزارهای الکترونیکی، نوری یا ابزارهای مشابه است، اما محدود به مبادله داده های الکترونیکی (EDI)، پست الکترونیکی، تلگرام، تلکس یا تلکپی نمی شود. بنابراین مستفاد از تعاریف بالا می توان سند الکترونیکی را اینگونه تعریف کرد: «سند الکترونیکی عبارت است از نوشته ای که از طریق وسایل الکترونیکی تولید، ارسال، دریافت و ذخیره شده و در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد».

بخش سوم: شناخت انواع و اقسام سند عادی الکترونیکی

بند اول: اسناد عادی الکترونیکی با امضای مطمئن

مستفاد از قانون تجارت الکترونیکی ایران وصف مطمئن بودن در اصل چند ویژگی مهم را برای سند الکترونیکی به ارمغان می آورد از جمله اینکه صدور سند از منتسب الیه محرز می باشد و نسبت به موجودیت کامل و بدون تغییر آن اطمینان کامل وجود دارد. از این رو اسناد عادی الکترونیکی با امضای مطمئن یا سند الکترونیکی مطمئن یا داده پیام مطمئن، داده پیامی است که صحت صدور امضای الکترونیکی آن توسط ممضی سند از جانب مرجع صلاحیتدار قانونی که در ایران بدان «دفاتر خدمات صدور گواهی امضای الکترونیکی» گفته می شود، تایید و با رعایت یک سامانه اطلاعاتی مطمئن ذخیره می شود و هنگام لزوم در دسترس می باشد.

امضای الکترونیکی و داده پیام مطمئن به موجب ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیکی، «در حکم اسناد معتبر و قابل استناد» در مراجع قضایی و حقوقی است و مطابق ماده ۱۵ همان قانون نسبت به داده پیام مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن، «انکار و تردید مسموع نیست و تنها می توان ادعای جعل» مطرح کرد. به عبارت دیگر قانونگذار برای داده پیام مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن همان آثار حقوقی را قائل شده است که در مورد اسناد رسمی در ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی در نظر گرفته است. البته این بدان معنا نیست که داده پیام مطمئن یک سند رسمی محسوب می شود زیرا این نوع سند بدون دخالت مامور رسمی تنظیم می گردد، اما این اعتبار برای این نوع اسناد از این رو در نظر گرفته شده که صحت انتساب امضای الکترونیکی ملصق به داده پیام مطمئن(سند الکترونیکی مطمئن) به امضاکننده از سوی مرجع ثالث

صلاحیتدار (دفاتر گواهی امضاء الکترونیک) تصدیق شده است. ایجاد دفاتر صدور گواهی امضای الکترونیکی برای شناسایی هویت طرفین در مبادلات الکترونیکی است. در همین راستا ماده ۱۶ قانون تجارت الکترونیکی که می گوید: «هر داده پیامی که توسط شخص ثالث مطابق با شرایط ماده (۱۱)[۱] این قانون ثبت و نگهداری می شود، مقرون به صحت است.» بنابراین صحت انتساب داده پیام مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن به فرد صادر کننده ی آن و لزوم تصدیق آن از سوی مرجع صالح رسمی، امری است که اهمیت آن غیرقابل انکار است. بنابراین یکی از شرایط برقراری ارتباط امن، حصول اطمینان در خصوص هویت امضاءکننده است. به این منظور مراجعی با نام «دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی» در قانون تجارت الکترونیکی در قانون تجارت الکترونیکی ایران و قانون نمونه آنسیترال (۲۰۰۱) پیش بینی شده است. از آنچه گفته شد به این نتیجه می رسیم که باید بین سند رسمی و سند با امضای الکترونیکی مطمئن تفاوت قائل شد. چرا که سند رسمی چه به صورت الکترونیکی و چه به شکل غیرالکترونیکی همچنان از اعتبار حقوقی و اجرایی بیشتری برخوارد می باشد. چرا که سند رسمی همه اعتبار و امتیازهای خود را از دخالت مامور رسمی در تنظیم آن بدست می آورد. مامور رسمی، ناظر و شاهد ممتازی است که قانون برای ثبت وقایع و احراز سمت و راهنمایی اشخاص و رعایت مقررات قانون گمارده است و امضای او هرگونه تردید را نسبت به صحت وقوع عمل حقوقی و انتساب آن از بین می برد. بنابراین هرچند سند با امضای الکترونیکی مطمئن دارای اعتبار کامل و قابلیت استناد است ولی قابلیت اجرایی بدون مراجعه

[۱] ماده ۱۱- سابقه الکترونیکی مطمئن عبارت از «داده پیام»ی است که با رعایت شرایط یک سیستم اطلاعاتی مطمئن ذخیره شده و به هنگام لزوم در دسترس و قابل درک است.

به دادگاه همچنان مخصوص اسناد رسمی است و بدون شک جایگاه رفیع سند رسمی از نظر قدرت اجرایی و اثباتی را ندارد.

به همین منظور در راستای تطبیق مواد ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی با مواد ۱۲۸۷ و ۱۲۹۲ قانون مدنی می توان گفت: ارزش اثباتی اسناد رسمی، به این علت است که قوانین آیین دادرسی مدنی، ثبت اسناد و املاک، مدنی، رویه ی قضایی و بخشنامه های ثبتی از آن پشتیبانی می کنند و لذا عقبه بسیار قوی دارد. اگر چه شرایط مندرج در ماده ۱۰ قانون تجارت الکترونیکی، امضای الکترونیکی مطمئن را به لحاظ فنی در سطح بالایی از امنیت قرار می دهد، اما نباید تصور کرد که به صرف وضع یک ماده در قانون می توان آن را هم تراز اسناد رسمی قرار داد. بنابراین، به نظر می رسد تا زمانی که قوانین دقیقی در این زمینه به تصویب نرسیده است، رعایت اصول کلی مندرج در ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی یعنی تنظیم سند الکترونیکی در مرجع صالح و نزد مامور رسمی و با رعایت مقررات برای امضای الکترونیکی مطمئن نیز الزامی است.

بند دوم: اسناد عادی الکترونیکی با امضای ساده

همانطور که می دانید، نوع دیگری از امضای الکترونیکی، امضای الکترونیکی ساده است. در واقع امضای الکترونیکی ساده، آن امضایی است که شرایط امضای الکترونیکی مطمئن را دارا نباشد ولی از مصادیق مفهوم امضای الکترونیکی مقرر در بند "ی" ماده ۲ ق.ت.ا و بند "الف" ماده ۲ قانون نمونه ی امضای الکترونیکی آنسیترال (۲۰۰۱) محسوب می شود. در خصوص قابل پذیرش بودن امضای الکترونیکی ساده به عنوان امضاء در مبادلات الکترونیکی از اطلاق ماده ۷ ق.ت.ا که می گوید: «هرگاه قانون، وجود امضاء را لازم بداند امضای الکترونیکی

مکفی است» مـی تـوان اسـتفاده نمـود. همچنـین مـاده ۹ قـانون نمونـه ی تجـارت الکترونیکـی آنسیترال (۱۹۹۶) از یکسو مقرر می دارد که امضای الکترونیکی اعم از ساده یا مطمئن بـه ایـن دلیل که به صورت داده پیـام اسـت نبا یـد مـردود اعـلام شـود و از سـوی دیگـر بـرای امضـای الکترونیکی ساده و مطمئن قائل به قدرت اثباتی است که بر اساس قابلیت اطمینان روش ایجـاد امضاء، نگهداری و ارسال پیام، حفظ تمامیت اطلاعات، هویـت ارسـال کننـده و سـایر مـوارد، ارزیابی می شود. امضای الکترونیکی ساده را می توان مانند امضای دستی در اسناد عادی مورد استفاده قرار داد. به عبارت دیگر نیازی نیست کـه در یـک ارتبـاط الکترونیکـی حتمـا امضـای الکترونیکی مطمئن استفاده شود بلکه، امضای الکترونیکی ساده مانند نام شخص در ذیـل یـک نامه الکترونیکی یا یک امضای اسکن شده در یک سند الکترونیکی، یا امضاهای بیومتریـک و غیره نیز از ارزش اثباتی برخوردار است. البته واضح است که ارزش اثباتی این نوع امضاء کمتر از امضای الکترونیکی مطمئن است اما این به آن معنا نیست که ابدا ارزش اثباتی نداشـته باشـد. در خصوص میزان ارزش اثباتی این نوع امضاء، بر خلاف امضای الکترونیکی مطمـئن مـاده ای که صراحتا اختصاص به این موضوع داشته باشـد در قـانون تجـارت الکترونیکـی ایـران وجـود ندارد. ولی ماده ۱۳ قانون ت.ا.ا درباره «ارزش اثباتی داده پیـام» بیـان مـی دارد: «بـه طـور کلـی ارزش اثباتی داده پیام ها، با توجه به عوامل مطمئنه از جمله تناسب روش هـای ایمنـی بـه کـار گرفته شده با موضوع و منظور مبادله داده پیام ها تعیین می گردد». از اطـلاق مـاده ۱۳ ق.ت.ا.ا می توان استنباط کرد که ارزش اثباتی این نوع امضاء به میزان اطمینان روش های ایمنی به کار گرفته شده با توجه به اهمیت موضوع و منظور مبادله داده پیام بستگی دارد. بـه عبـارت دیگـر، برای تعیین ارزش اثباتی امضای الکترونیکی ساده به طـور نـوعی دخالـت قاضـی تعیـین کننـده است که به اوضاع و احوال هر قضیه توجه کند. با توجه به اصل برابری آثـار امضـای دسـتی و

امضای الکترونیکی (فارغ از رسمی یا غیر رسمی بودن سند) و اصلِ در حکمِ «نوشته بودن داده پیام» می توان استنباط کرد که، داده پیام عادی همانند سند عادی است. یعنی همانطوری که امضای دستی عادی در اسناد عادی قابل انکار و تردید است و پس از اثبات اصالت آن در دادگاه، مطابق ماده ۱۲۹۱ ق.م اعتبار سند رسمی را دارا می شود، امضای الکترونیکی ساده نیز قابل انکار و تردید می باشد.

بخش چهارم: تحلیل حقوقی ارزش حقوقی و اثباتی اسناد الکترونیکی

یکی از شرایط اصلی و اساسی هر سندی وجود امضا در آن است. در واقع نوشته بدون امضا فاقد ارزش و اعتبار می باشد، زیرا قابلیت انتساب ندارد. نوشته منتسب به اشخاص هنگامی قبل استناد است که امضا شده باشد. سند امضا نشده ناقص است و مهم ترین رکن اعتبار را ندارد هر چند که ممکن است به عنوان قرینه تایید کننده سایر ادله، مستند قرار گیرد[۱]. بنابراین، اسناد الکترونیک برای اینکه دارای اعتبار باشند باید همانند انواع کلاسیک خود دارای امضا باشند و امضای این اسناد نیز لزوما به صورت الکترونیک است. حال زمانی که داده پیام ها از شرایط مطمئنه برخوردار باشند و امضای الکترونیک نیز به آنها منضو گردد، آنگاه از نظر حقوقی هم عرض اسناد مکتوب هستند. و همان گونه که گفته شد نظر قانون گذار بر این است که اسناد الکترونیکی(اسنادی که بر اساس قانون تجارت الکترونیکی ایجاد شده) را در زمره اسناد رسمی قرار دهد. در تایید آنچه گفته شد ماده(۶) قانون تجارت الکترونیکی مقرر می دارد:(هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد داده پیام در حکم نوشته است...) پس هر جا سندی لازم باشد داده پیام ها می توانند جانشین و در حکم آن باشد. بخش دوم ماده مذکور نیز

[۱] . کاتوزیان- ناصر -اثبات و دلیل اثبات – تهران- نشر میزان – ج-۱۱۳۸۰- ص ۲۷۹

موارد استثنا از این قاعده عام رابیان می کند. مواردی که از نظر قانون نمیتوانند درقالب اسنادالکترونیکی قرار بگیرند عبارتند از:

۱-اسناد مالکیت اموال منقول

۲-فروش مواد دارویی به مصرف کنندگان نهایی

۳-اعلام، اخطار، هشدار و یا عبارات مشابهی که دستور خاصی برای استفاده از کالا صادر می کند و یا از به کارگیری روش های خاصی به صورت فعل یا ترک فعل منع می کند. بغیر از موارد مذکور، اسناد الکترونیکی که مبتنی بر داده پیام ها هستند هم ارزش با اسناد کاغذی بوده و دارای اعتبار حقوقی و ارزش اثباتی هستند. ماده (۱۲) قانون تجارت الکترونیک در این خصوص مقرر می دارد: (اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی توان بر اساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی داده پیام را صرفا به دلیل شکل و قالب آن رد کرد).

دادگاه های آمریکا مدارک تجارتی کامپیوتری را در سه مورد قابل استناد دانسته اند:

۱-در صورتی که به طور منظم و مرتب حفظ و نگهداری شده باشد.

۲-در صورتی که در راستای امری ایجاد شده باشند که صحت آن ها تامین شده باشند.

۳-صرفا مجموعه دلایل سماعی یا گواهی های فرعی نباشند.

برخی حقوق دانان نیز از منظر محتوا و پردازش به قابلیت استناد مدارک کامپیوتری نگریسته و قابلیت استناد را حاصل تلفیق دو عنصر دانسته اند.

۱-قابلیت اعتماد محتوای مدرک یا دلیل مشتق از کامپوتر(محتوا چیزی است که آن را با چشم می توان دید)

۲-قابلیت اعتماد به پردازشی که دلیل را تولید و ایجاد کرده است (پردازش عملی است که دلیل را تولید کرده است)یا همان اصل بی طرفی تکنولوژی. ترکیب این دو وضعیت، عملا دلیل را قابل استناد و موثق می کند. عواملی را که باید در مقام احراز اعتبار دلایل در نظر داشت، عبارتند از کیفیت منبع اصلی، کیفیت ساز و کار داخلی کامپیوتر، ساز و کار نظارتی که موجب کاهش اشتباه می شوند، تمامیت شیوه اشتقاق مدرک، تمامیت روش انتقال و ارسال مدرک به دادگاه. این عوامل نسبت به هم تاثیر متقابل دارند.

بند اول: حدود اعتبار اسناد الکترونیکی

ویژگی‌های خاص دلایل الکترونیکی موجب تردید در اعتبار و ارزش اثباتی آن‌ها شده است. این اسناد به صورت داده‌پیام هستند و پایه ملموس و فیزیکی ندارند به همین جهت از ثبات کمتری برخوردارند و می‌توان به راحتی و بدون نمود فیزیکی آن‌ها را تغییر داد، از طرفی این دلایل غالباً در محیط اینترنت به وجود می‌آیند و برای اثبات قراردادهای الکترونیکی استفاده می‌شوند، به همین جهت طرفین از هویت واقعی یکدیگر آگاهی ندارند همچنین از آنجا که اطلاعات از طریق شبکه اینترنت مبادله می‌شوند از امنیت کافی برخوردار نیستند و ممکن است توسط رخنه‌گرها تغییر یابند، به همین جهت نمی‌توان از انتساب سند به صادرکننده یا هویت او مطمئن بود، اما تمامی دلایل الکترونیکی به این شکل نیستند. امروزه فناوری‌های ویژه‌ای ایجاد شده است که اطمینان دلیل را به خوبی تأمین می‌کند و با توجه به آنکه دلیل الکترونیکی ناشی از عملکرد اشخاص و سیستم‌های اطلاعاتی است، این فناوری غالباً در دو

قالب امضاء و سیستم اطلاعاتی تجلی می‌یابد. همچنین در صورتی که دلیل الکترونیکی پس از ایجاد، ذخیره شده باشد، لازم است این ذخیره سازی به صورتی انجام شود که برای مراجعات بعدی در دسترس بوده و از تمامیت آن اطمینان حاصل شود.[۱]

امروزه اعتبار قراردادهای الکترونیکی و قایل شدن تمام آثار حقوقی برای این قراردادها همانند سایر شیوه‌های انعقاد قرارداد به هیچ وجه، محل تردید نیست. حتی در برخی از موارد این امر، به موجب قانون یا دستورالعمل در سطح بین‌المللی تثبیت گردیده است. بند ۱ ماده ۹ دستورالعمل اتحادیه اروپا نیز از کشورهای عضو می‌خواهد که انعقاد قرارداد از طریق الکترونیکی را مجاز بدانند و ضوابط قانونی حاکم بر قراردادها در سیستم‌های حقوقی آن‌ها، مانعی در استفاده از قراردادهای الکترونیکی به وجود نیاورد و به صرف استفاده از شیوه‌های الکترونیکی این قراردادها را بی‌اثر و فاقد اعتبار ندانند.[۲]

البته قانون تجارت الکترونیکی در کشور ما فاقد نص مشابه است؛ مع‌هذا از مواد ۶ و۷ این قانون در خصوص پذیرش داده‌پیام در مقام نوشته و امضای الکترونیکی در عرض امضای دستی و ماده ۱۲ قانون در مورد پذیرش اسناد و دلایل الکترونیکی استنباط می‌شود که اعتبار و نفوذ قراردادهای الکترونیکی در سیستم حقوقی ما به صرف شکل آن قابل رد نیست.[۳]

---

[۱] – مرتضی شهبازی نیا، محجوبه عبدالهی، احمد بیگی حبیب آبادی، شناخت دلیل الکترونیکی و ارزش اثباتی آن (ماهنامه کانون سردفتران و دفتریاران، ۱۳۸۸، شماره ۴)، ص۳.

[۲] –مصطفی السان، بررسی نحوه تعیین قانون حاکم بر قراردادهای الکترونیکی(پژوهش حقوق و سیاست، ۱۳۸۵، شماره ۱۹)، ص ۱۴۲.

[۳] – بتول آهنی، انعقاد قراردادهای الکترونیکی،(فصلنامه ندای صادق، ۱۳۸۳، شماره ۳۴ و ۳۵)، ص ۵۳.

پذیرش و ارزش اثباتی این اسناد الکترونیکی بستگی به اعتبار حقوقی امضای مندرج در آن دارد. همچنین اطمینان خاطر در خصوص اعتبار حقوقی امضای الکترونیکی یکی از عوامل اساسی در ارتباط با توسعه تجارت الکترونیکی است چرا که فقدان یک نظام حقوقی منسجم در ارتباط با امضای الکترونیکی امکان انجام معامله به روش الکترونیکی را برای بازرگانان مشکل می‌کند، زیرا قراردادهای تجاری الکترونیکی محقق نمی‌یابد مگر اینکه امضای الکترونیکی، معتبر و لازم‌الاجرا باشد.[۱]

مطابق قواعد حاکم بر تجارت الکترونیک، چنانچه یک ایجاب با رعایت شرایط لازم در شبکه‌های اینترنتی و فضای الکترونیکی و در گالری‌های مجازی ارائه شود، از نظر حقوقی می‌تواند اثر ایجاب در فضای واقعی و معمولی را دارا باشد. همین حکم در ماده ۱۱ قانون آنسیترال بیان شده است. هنگامی که برای انعقاد قرارداد از داده استفاده می‌شود اعتبار و قدرت اجرایی قرارداد صرفا" به این دلیل که از داده‌پیام استفاده شده، از بین نمی‌رود». هر چند که مضمون این ماده در ماده ۱۹ پیش‌نویس قانون تجارت الکترونیک ایران درج شده بود و بعدا" حذف گردیده است، اما از آنجا که اساس قانون تجارت الکترونیکی مبتنی بر تبادل داده‌پیام است و با توجه به سایر مواد قانون مزبور، بدیهی است که این حکم مورد قبول قانون تجارت الکترونیک ایران نیز می‌باشد.[۲]

---

[۱] -Parry, G.C, and Moor.M.James and Graves, A.P.and Altinoh, O, legal Aspects of Electronic Signatures. Retrieved ۲۰۰۸, p۵.

From: http: //www.bath.ac.uk/managment/research/papers.html. Last visited: ۱۳۹۰/۱۰/۱۷. ۱۱/۰۰Am.

[۲] – غلام نبی فیض چکاب، زمان وقوع عقد از طریق واسطه‌های الکترونیکی (مجله پژوهش حقوق و سیاست، ۱۳۸۳، شماره ۱۳)، ص ۵۱.

دلیل الکترونیکی، هر داده‌پیامی است که اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند. با توجه به تعریف داده‌پیام در بند الف ماده ۲ قانون تجارت الکترونیک«دلیل الکترونیکی هر نمادی از واقعه اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات، تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شود و اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند» بنابراین دلیل الکترونیکی یک واحد اطلاعاتی است که به صورت دیجیتال در حافظه رایانه ذخیره شده یا یک حرف یا کلمه در قالب کاغذی است که از طریق نمابر دریافت شده است.[۱]

دلیل الکترونیکی را اینگونه تعریف کرده‌اند که دلیل الکترونیکی عبارت است از:«هر گونه داده یا نرم افزار یا سخت افزار که بتواند اطلاعات ارزشمندی را در راستای اثبات ادعا، دفاع، کشف جرم یا استدلال قضایی به دست دهد».[۲]

در اسناد بین‌المللی نیز رویکرد تمایز بین امضاها وجود ندارد چنانچه بند ۱ ماده ۷ قانون نمونه ۱۹۶۶، بند ۱ ماده ۶ قانون نمونه امضای الکترونیکی ۲۰۰۱ و بند ۳ ماده ۹ کنوانسیون ۲۰۰۵، بدون تمایز بین امضاها آن را معتبر دانستند. در راهنمای کنوانسیون که توسط کارگروه‌ها

[۱]- مرکز اسناد موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، گزارش توجیهی پیش‌نویس قانون تجارت الکترونیکی، سال ۱۳۸۰، ص ۳.

[۲]- محمد ساکت، آشنایی با ادله الکترونیکی visited: http: //www.hoghooghdanan.com. Last ۱۳۹۰/۵/۲۰. ۱۰/۲۰Am.

نگاشته شده، با تاسیس اصلی به نام«اصل بی طرفی تکنولوژی»[۱] در اصل ارزش و اعتبار انواع امضاهای الکترونیکی تفاوتی قائل نشده است.[۲]

ضمن اینکه ماده ۳ قانون نمونه امضای الکترونیکی هم بر اصل رفتار برابر در مورد تکنیک‌های امضاء تأکید کرده بود. اگرچه قانون تجارت الکترونیک بدون تفکیک دلایل الکترونیکی، صرفاً دلیل الکترونیکی مطمئن را مورد تأکید قرار داده و آثار و ارزش اثباتی آن را به صورت خاص مطرح کرده است اما تفکیک دلایل الکترونیکی به دو نوع عادی و مطمئن به روشنی از مواد قانون برمی‌آید.[۳]

بند دوم: ارزش اثباتی دلیل الکترونیکی عادی

دلیل الکترونیکی عادی عبارت است از: داده‌پیامی است که توسط یک سیستم اطلاعاتی غیرمطمئن تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش شده است و دارای امضای الکترونیکی غیرمطمئن است به صورتی که نمی‌توان از انتساب سند به صادرکننده، هویت او یا تمامیت سند اطمینان حاصل کرد. سیستم اطلاعاتی مورد استفاده برای تولید، ارسال، دریافت، ذخیره و پردازش داده‌پیام، از فناوری بالایی برخوردار نیست، چنین سیستمی به نحو مطلوبی برنامه‌ریزی نشده و از دقت کافی برخوردار نیست به همین جهت همواره امکان اشتباه بودن اطلاعات حاصل از عملکرد آن وجود دارد. همچنین این سیستم دربرابر نفوذ و سوء استفاده از ایمنی کافی برخوردار نیست و یک رخنه‌گر به راحتی می‌تواند با ورود به شبکه به

---

[۱]-Technological neutrality

[۲] -United Nations. ۲۰۰۷ ,op ,cit ,para ۱۵۱-۱۵۳ , p ۵۲.

[۳] - مرتضی شهبازی نیا، محبوبه عبدالهی، احمد بیگی حبیب آبادی، پیشین، ص۶.

اطلاعات دسترسی پیدا کرده و یا آن‌ها را تغییر دهد یا اطلاعات در حال ارسال را از شبکه اینترنت دریافت کرده، آن را تغییر داده و مجدداً ارسال کند و یا ورود یک ویروس به چنین سیستمی ممکن است منجر به تغییر یا حذف اطلاعات شود به همین جهت چنین سیستمی نمی‌تواند تمامیت و محرمانگی اطلاعات را تضمین کند.[۱]

دلیل ساده با یک امضای الکترونیکی ساده تصدیق می‌شود، این امضا می‌تواند به صورت تصویر ساده امضای دستی یا تایپ نام شخص در زیر سند، آدرس پست الکترونیکی وی، یک کارت هوشمند، انتخاب گزینه"موافقم" یا گذرواژه باشد که هیچیک نمی‌توانند انتساب سند به صادرکننده، هویت او و تمامیت سند را تضمین کنند زیرا تمامی این موارد به راحتی قابل جعل هستند.[۲]

اگرچه ارزش اثباتی اسناد الکترونیکی عادی در قانون تجارت الکترونیک تعیین نشده است اما از جمع مواد این قانون استنباط کرد. مواد ۶ و ۷ قانون تجارت الکترونیک، داده‌پیام و امضای الکترونیکی را معادل نوشته و امضای سنتی می‌داند، از طرفی به موجب ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیک، اسناد و ادله اثبات دعوا می‌توانند به صورت داده‌پیام باشند و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان بر اساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی داده‌پیام را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد. پس با توجه به آنکه ارکان سند عادی سنتی نوشته و امضاء در مورد این اسناد، محقق است، چنین اسنادی از اعتبار اسناد عادی سنتی برخوردار هستند یعنی تا زمانی که اصالت این اسناد تکذیب نشده است، اصل بر صحت این اسناد است و تا

---

[۱] – خسرو مهدی پور عطایی، تجارت الکترونیکی(تهران: مؤسسه فرهنگی دیباگران، سال ۱۳۸۰)، ص ۲۱۶.

[۲] – بتول آهنی، انعقاد و اثبات قراردادهای الکترونیکی، پایان‌نامه دوره دکتری حقوق خصوصی(تهران: دانشکده حقوق دانشگاه تهران، ۱۳۸۴)، ص ۴۱.

زمانی که طرف دعوا به اصالت سند اعتراض نکرده است سند محمول بر صحت است و دادرس نمی‌تواند به علت ایمن نبودن فناوری مورد استفاده سند و یا امضاء آن سند را معتبر نداند. این قاعده از مصادیق اصل صحت است و به طور ضمنی از مواد ۲۱۶ و۲۱۷ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور مدنی که اعلام انکار و تردید را برای آغاز رسیدگی به اصالت سند لازم می‌داند و نیز از ماده ۲۲۳ که خط، امضاء، مهر و اثر انگشت اسناد عادی را به عنوان معیار تطبیق اصالت سند پذیرفته است استنباط می‌شود.[۱] بنابراین سند الکترونیکی عادی، همچون اسناد سنتی عادی قابل انکار و تردید است.

برخی از صاحب نظران، با عنایت به ماده ۱۳ قانون تجارت الکترونیک معتقدند ارزش اثباتی دلیل الکترونیکی عادی با توجه به عوامل مطمئنه توسط دادرس تعیین می‌شود.[۲]

این نظر، صحیح به نظر نمی‌رسد زیرا در نظام حقوقی ایران، سیستم ارزیابی دلیل قانونی است و ارزش اثباتی دلایل از پیش تعیین شده و به دادرس تحمیل می‌شود و دادرس نمی‌تواند به اختیار خود ارزش اثباتی دلایل را مشخص کند.[۳]

مثلاً نمی‌تواند اقراری را که به صورت الکترونیکی واقع شده است مؤثر در دعوا نداند، همچنین واگذاری ارزش اثباتی دلیل الکترونیکی به اختیار دادرس با مواد ۶ و ۷ قانون تجارت الکترونیک که امضای الکترونیکی و داده‌پیام را معادل امضای سنتی و نوشته می‌دانند معارض است، از طرفی اعتقاد به این نظر موجب می‌شود که دادرس بتواند بدون اظهار انکار

---

[۱] -ناصر کاتوزیان، اثبات و دلیل اثبات، پیشین، ص ۳۲۴.

[۲] ستار زرکلام، قانون تجارت الکترونیک و الفبای الکترونیکی، پیشین، صص ۲۸۵ -۳۰۲.

[۳] -جلال الدین مدنی، ادله اثبات دعوا(تهران: نشر پایدار، ۱۳۷۹، چ پنجم)، ص ۴۵، امیر حسین شیخ نیا، ادله اثبات دعوا(تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۳)، ص ۴۲.

و تردید از جانب اصحاب دعوا، صحت سند را رد کند در حالی که همانطور که دانستیم در قواعد عمومی ادله اثبات دعوا، اصل بر صحت اسناد است و این قاعده با توجه به ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیک در مورد دلایل الکترونیکی نیز جاری است.

بند سوم: ارزش اثباتی دلیل الکترونیکی مطمئن

ارزش اثباتی دلیل الکترونیکی مطمئن در مواد ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیک مقرر شده است، این نوع دلیل اسناد رسمی، غیرقابل انکار و تردید است.

ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیک مقرر می‌دارد:«نسبت به داده‌پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت به داده‌پیام مزبور وارد و یا ثابت نمود که داده‌پیام مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است» که اثبات جعلیت یا از اعتبار افتادن داده‌پیام با مدعی آن است.

ماده ۱۴ این قانون نیز در مورد دلایل مطمئن مقرر می‌دارد:«کلیه داده‌پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند از حیث محتویات وامضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم‌مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی است».

عبارت «در حکم اسناد معتبر و قابل استناد» عبارتی مبهم و نامناسب است زیرا قانون، سند را نوشته‌ای می‌داند که در مقام دعوا یا دفاع قابل استناد است پس تمام اسناد قابل استناد هستند و عبارت سند قابل استناد معنا ندارد، از طرفی دلایل مطمئن به حکم ماده ۱۵ نه تنها معتبر و قابل استنادند بلکه غیرقابل انکار و تردید هستند بنابراین ذکر قابل استناد بودن دلایل مطمئن

توجیهی ندارد ضمن آنکه ماده ۱۲ این قانون کلیه دلایل الکترونیکی را خواه مطمئن، خواه غیر مطمئن قابل استناد می‌داند و تأکید بر قابلیت استناد دلیل مطمئن درماده ۱۴ حکم این ماده را نیز با ابهام مواجه می‌نماید.

برخی معتقدند که قصد قانونگذار آن است که ارزش اثباتی ادله الکترونیکی مطمئن را معادل اسناد رسمی بداند هر چند از عبارت مبهم و غیرحقوقی«اسناد معتبر و قابل استناد» استفاده کرده است.[۱]

آنچه که این ابهام را به وجود آورده است آن است که ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیک، اسناد الکترونیکی مطمئن را مانند اسناد رسمی غیر قابل انکار و تردید می‌داند، پس از آنجا که دلیل الکترونیکی مطمئن، از مهم‌ترین اثر اسناد رسمی برخوردار است، باید از ارزش اثباتی این اسناد نیز برخوردار شود، پس دلیل الکترونیکی مطمئن در حکم سند رسمی است یعنی در مواردی همچون صلح نامه، هبه نامه، شرکت‌نامه و اسناد معاملات غیرمنقول، که قانون وجود یک سند رسمی را برای اعتبار آن‌ها لازم می‌داند، یک دلیل الکترونیکی مطمئن می‌تواند این نیاز را برآورده کند.[۲]

اگر چه شبهه مذکور با توجه به ابهام موجود در ماده ۱۴ قانون بجاست اما به نظر می‌رسد نمی‌توان بنا به استدلال فوق، دلیل الکترونیکی مطمئن را در موارد مذکور، جایگزین سند رسمی دانست، زیرا ماده ۴۸ قانون ثبت، اسناد مذکور را در صورتی که به ثبت نرسیده باشند در ادارات و محاکم غیر قابل پذیرش اعلام کرده است، بنابراین اسناد مذکور، اگر به صورت

---

[۱] – ستار زرکلام، قانون تجارت الکترونیک و الفبای الکترونیکی، پیشین، ص ۲۹۸.

[۲] – مرتضی شهبازی نیا، محبوبه عبدالهی، احمد بیگی حبیب آبادی، پیشین، ص ۸.

سند رسمی تنظیم نشده باشند، معتبر نخواهند بود. ماده ۱۲۸۶ قانون مدنی، سند رسمی را سندی می‌داند که در اداره ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد و به غیر از این اسناد، سایر اسناد به موجب ماده ۱۲۸۹، سند عادی محسوب می‌شوند، پس اصل بر عادی بودن اسناد است و اسناد رسمی در قانون تعریف مشخصی دارند که این تعریف، دلایل الکترونیکی مطمئن را شامل نمی‌شود، اگرچه مرجع صدور گواهی دیجیتال به عنوان یک مقام رسمی با صدور گواهی الکترونیکی، اطمینان سند الکترونیکی را تضمین می‌کند اما این ماده، حضور فیزیکی نزد مقام رسمی را جهت تنظیم سند لازم می‌داند که این شرط در دلایل الکترونیکی تأمین نمی‌شود. هرچند که برای صدور گواهی الکترونیکی برای اشخاص حقیقی حضور خود فرد ضروری است و برای اشخاص حقوقی از آنجا که سامانه امکان صدور گواهی الکترونیک برای شخصیت حقوقی وجود ندارد لازم است ابتدا وکالتنامه‌ای(دارای اعتبار معین: مشرف به پایان دوره تصدی مدیران)از طرف صاحبان حق امضاء شخص حقوقی به شخصی داده شود و وکالتنامه مزبور در سامانه ثبت گردد.[1]اما این حضور برای تنظیم سند نمی‌باشد بلکه برای گواهی امضای مندرج در سند می‌باشد بنابراین دلیل الکترونیکی مطمئن مشمول تعریف سند رسمی نیست و از آنجا که قانونگذار، در چنین معاملاتی، وجود یک سند رسمی را لازم می‌داند نمی‌توان بدون تصریح قانونگذار، دلیل الکترونیکی مطمئن را برای رفع این الزام قانونی، کافی دانست و نمی‌توان به استناد اینکه دلیل الکترونیکی، غیر قابل انکار و تردید است، آن را جایگزین سند رسمی دانست زیرا سند رسمی، آثار دیگری نیز دارد، از جمله آنکه تاریخ سند رسمی به موجب ماده ۱۳۰۵ قانون مدنی علیه اشخاص ثالث

[1]- محبوب جهانگرد، دفتر خانه ثبت اسناد و املاک تبریز، شماره ۷۱

معتبر است و مدلول این اسناد بدون احتیاج به حکم دادگاه لازم‌الاجراست که قانونگذار دلیل الکترونیکی مطمئن را واجد این آثار نمی‌داند، و اعطای یکی از آثار سند رسمی به دلیل الکترونیکی مطمئن نمی‌تواند بر معادل بودن آن با سند رسمی دلالت کند. آنچه که این نظر را تقویت می‌کند آن است که اسناد رسمی، اهداف و کارکردهایی دارند که دلیل الکترونیکی مطمئن قادر به تأمین تمام این کارکردها نیست.[۱]

بخش پنجم: اعتبار تعهدات نشات گرفته از اسناد الکترونیکی در اقسام مختلف

بند اول: اعتبار اسناد الکترونیکی ساده یا داده‌پیام ساده

بر اساس ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی در مواردی که قانون وجود یک نوشته را لازم بداند، داده‌پیام در حکم نوشته است؛ به این معنا که داده‌پیام می‌تواند به عنوان دلیل در محاکم مورد استناد واقع شود. در اینجا باید توجه شود که همه داده‌پیام‌ها ارزش اثباتی یکسانی ندارند. در ماده ۱۲ این قانون نیز تأکید شده است که به صرف شکل و قالب داده‌پیام، نمی‌توان از پذیرش آن در محاکم خودداری کرد و اسناد و ادله اثبات دعوا می‌توانند به صورت داده‌پیام باشند. در ماده ۱۳ این قانون، میزان ارزش اثباتی داده‌پیام، مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس این ماده، بررسی ارزش اثباتی داده‌پیام با دادرس است. البته این بررسی باید با توجه به عوامل مطمئنه مذکور در این ماده صورت بگیرد. منظور از عوامل مطمئنه در این ماده، تناسب بین روش‌های ایمنی به کار رفته در مبادله داده‌پیام با موضوع و هدف داده‌پیام است؛ برای مثال اگر در یک قرارداد، خریدار با استفاده از ایمیل بیان کند که کالای شما را خریدارم، در اینجا

---

[۱] – محبوبه عبدالهی، دلیل الکترونیکی در دعوای حقوقی(پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، سال۱۳۸۷)، صص ۱۲۰-۱۱۸.

تناسب به‌درستی رعایت نشده است. به همین دلیل این داده‌پیام، نسبت به سایر داده‌پیام‌های مشابه، ارزش اثباتی کمتری دارد. ماده ۱۳ به جای اینکه شناسایی ارزش اثباتی برای داده‌پیام را محدود به استفاده از روش‌های امنیتی پیشرفته کند، دادرسان را در تعیین ارزش اثباتی داده‌پیام، آزاد گذاشته است. اگر این ماده به این صورت نگارش نمی‌شد ممکن بود دادرسان فقط داده‌پیام‌های مطمئن را دارای ارزش اثباتی تلقی کنند و از پذیرش سایر داده‌پیام‌ها خودداری کنند.

بند دوم: اعتبار اسناد الکترونیکی مطمئن یا داده‌پیام مطمئن

با نتیجه‌گیری از ماده ۱۳ قانون می‌توان گفت ارزش اثباتی اسناد الکترونیکی مطمئن، مانند سند الکترونیکی ساده در حدود اختیارات قاضی است، اما قانون‌گذار در ماده ۱۴ و ۱۵ این قانون، ارزش اثباتی این سند را به‌صورت مستقل بیان می‌کند. ماده ۱۴ اسناد الکترونیکی مطمئن را در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی قرار می‌دهد و در ماده ۱۵ انکار و تردید را نسبت به این اسناد و امضای الکترونیکی مطمئن وارد نمی‌داند. همچنین قانون‌گذار در ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی بیان می‌دارد اسنادی که اعتبار اسناد رسمی را دارند، انکار و تردید در مقابل آن‌ها مسموع نیست. از مقایسه این مواد می‌توان به این نتیجه رسید که اسناد الکترونیکی مطمئن، اعتباری معادل اسناد رسمی دارند؛ یعنی انکار و تردید نسبت به آن‌ها مسموع نیست، ولی می‌توان نسبت به آن‌ها ادعای جعل کرد.

بند سوم: اعتبار اسناد الکترونیکی در مقابل سایر ادله اثبات دعوا

اسناد الکترونیکی، قِسم جدیدی از دلایل نیستند، بلکه همان دلایل سنتی، در قالبی جدید هستند. بر این اساس، تعارض این اسناد با سایر ادله اثبات دعوا باید همانند تعارض اسناد سنتی با سایر ادله اثبات دعوا مورد بررسی قرار گیرد. بنابر توضیحات داده شده متوجه شدیم که اسناد الکترونیکی ساده مثل اسناد عادی هستند. بنابراین تقابل آن‌ها با سایر ادله نیز همانند تقابل اسناد عادی با سایر ادله بررسی می شود. برای مثال در تقابل سند الکترونیکی ساده با سند عادی، اگر هر دو شرایط لازم برای استناد در دادرسی را داشته باشند، هر دو سند از فرآیند دادرسی کنار گذاشته می شوند و یا در تقابل اسناد الکترونیکی مطمئن با سند رسمی، اسناد رسمی اعتبار بیشتری خواهند داشت. البته نباید فراموش شود که در مقابل اسناد الکترونیکی مطمئن برخلاف اسناد عادی، نمی‌توان ادعای انکار و تردید کرد و این دسته از اسناد نسبت به اسناد الکترونیکی ساده، ارزش اثباتی بیشتری دارند. شما می‌توانید به‌منظور دریافت مشاوره در زمینه اعتبار امضای الکترونیکی امضانو و همچنین اعتبار اسناد الکترونیکی از طریق لینک زیر با کارشناسان و متخصصان امضانو تماس برقرار نمایید:

بند چهارم: مقایسه اعتبار اسناد الکترونیکی مطمئن با اسناد رسمی

در مباحث قبل به این نکته اشاره شد که نسبت به سند الکترونیکی مطمئن و سند رسمی، نمی توان دعوای انکار و تردید مطرح کرد. حال این سؤال ایجاد می‌شود که آیا سند الکترونیکی مطمئن همان سند رسمی است؟ در پاسخ به این پرسش باید به این نکته توجه داشت که سند الکترونیکی مطمئن از این جهت که هویت صادرکننده و امضای مندرج در آن به تأیید مأمور رسمی رسیده است، برخی از آثار سند رسمی را دارد. اگر بخواهیم کلیه آثار

سند رسمی را برای آن قائل شویم باید کلیه شرایط قانونی لازم برای سند رسمی را داشته باشد؛ یعنی مأمور رسمی در کلیه مراحل صدور این سند حضور داشته و در حیطه وظایف قانونی خود به تنظیم آن بپردازد. در غیر این صورت، تنها «اعتبار» اسناد الکترونیکی مطمئن معادل با سند رسمی خواهد بود و نمی‌توان گفت اسناد دیجیتالی، سایر ویژگی‌های اسناد رسمی را نیز دارند. در نهایت باید توجه داشت ارزش اثباتی یا اعتبار امضای الکترونیکی و اسناد الکترونیکی به برخورداری از ویژگی‌های مذکور در ماده ۱۰ قانون تجارت الکترونیکی وابسته است. البته منظور این نیست که اگر برخی از این اوصاف وجود نداشت یا ضعیف بود، اعتبار اسناد الکترونیکی از بین می‌رود و یا امضای الکترونیکی بی‌اعتبار می‌شود، بلکه در اعتبار و ارزش اثباتی آن در دادرسی مؤثر خواهد بود. البته این نکته قابل ذکر است که مؤسساتی که اقدام به صدور امضای الکترونیکی مطمئن می‌نمایند باید مراحل قانونی لازم را انجام دهند.

نتیجه گیری

در جمع بندی و نتیجه گیری پایانی این مقاله باید گفت اسناد الکترونیکی به مدارکی اطلاق می‌شود که به‌صورت دیجیتال ایجاد، ذخیره و منتقل می‌شوند. این اسناد معمولاً شامل اطلاعاتی هستند که به‌صورت الکترونیکی قابل دسترسی و پردازش می‌باشند. در دنیای دیجیتال امروز، اهمیت اعتبار اسناد الکترونیکی به‌خصوص در حوزه‌های حقوقی و تجاری غیرقابل انکار است. اسناد الکترونیکی می‌توانند به‌عنوان مدارک قانونی معتبر مورد استفاده قرار گیرند، اما برای این‌که بتوانند در پرونده‌های حقوقی مورد استناد قرار گیرند، باید اعتبار آن‌ها به‌طور کامل تایید شود. تعهدات ناشی از اسناد الکترونیکی به مجموعه‌ای از الزامات و مسئولیت‌ها اشاره

دارد که طرفین در نتیجه توافقات و قراردادهای الکترونیکی به عهده می‌گیرند. این تعهدات معمولاً شامل موارد زیر می‌شود:

۱.تعهد به انجام قرارداد

- طرفین باید به مفاد قرارداد الکترونیکی پایبند باشند و تمامی شرایط و الزامات آن را رعایت کنند.

۲.تعهد به اعتبار امضا

- استفاده از امضای الکترونیکی معتبر برای تأیید هویت طرفین و اعتبار قرارداد الزامی است. این امضا باید مطابق با قوانین مربوطه باشد.

۳.تعهد به حفظ اطلاعات

- طرفین موظفند اطلاعات مربوط به قرارداد و داده‌های شخصی را به‌صورت محرمانه نگه‌دارند و از افشای غیرمجاز آن‌ها جلوگیری کنند.

۴.تعهد به اطلاع‌رسانی

- هر یک از طرفین باید در صورت بروز تغییرات یا مشکلات، طرف دیگر را به‌موقع مطلع سازند.

۵.تعهد به جبران خسارت

- در صورت نقض تعهدات، طرف خاطی موظف به جبران خسارات وارده به طرف دیگر است.

۶.تعهد به رعایت قوانین و مقررات

- تمامی طرفین باید به قوانین و مقررات جاری در زمینه تجارت الکترونیک و حقوق مربوطه پایبند باشند.

۷.تعهد به حل و فصل اختلافات

- در صورت بروز اختلافات ناشی از قرارداد، طرفین باید به روش‌های حل و فصل اختلافات، مانند میانجی‌گری یا داوری، پایبند باشند.

این تعهدات به‌منظور تضمین امنیت و اعتبار معاملات الکترونیکی و حفاظت از حقوق طرفین در قراردادهای الکترونیکی طراحی شده‌اند.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد ۶، کتابفروشی اسلامیه؛ تهران، چاپ یازدهم، ۱۴۰۰.

۲. تفکریان، محمود، «شناخت دفاتر رسمی»، انتشارات نگاه بینه، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۹.

۳. توربان، افرایم و همکاران(نوبسنده)، ریاحی، حمیدرضا و همکاران (مترجم)، ۱۳۸۶، فناوری اطلاعات در مدیریت: دگرگونی سازمان ها در اقتصاد دیجیتالی (جلد دوم)، تهران، انتشارات پیام نور

۴. حسینی نژاد، حسینقلی، ادله اثبات دعوا، چاپ دوم، نشر میزان،۱۴۰۱

۵. حمیتی واقف، احمدعلی، ادله اثبات دعوی، نشر حقوقدان و دانش نگار، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۷

۶. حمیتی واقف، احمدعلی، حقوق ثبت، نشرحقوقدان-دانش نگار، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۹

۷. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۷، ترمینولوژی حقوق، تهران، نشر گنج دانش

۸. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۸۱، مبسوط در ترمینولوژی حقوق (جلد اول)، تهران، نشر گنج دانش

۹. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۸۵، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران

۱۰. زمانی فراهانی، مجتبی؛ پول، ارز و بانکداری، تهران، ترمه، چاپ دوم، ۱۳۹۷

۱۱. سپاهی، امیر، حقوق اسناد (کاغذی، الکترونیکی)، نشر دادگستر، چاپ دوم، ۱۴۰۰.

۱۲. ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، با تجدید نظر، نشر دادگستر، تهران، ۱۳۸۰

۱۳. شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی، جلد اول، چاپ اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۰

۱۴. شهری، غلامرضا، حقوق ثبت اسناد و املاک، چاپ ششم، ۱۳۷۷

۱۵. کی نیا، محمد، ۱۳۸۸، امضای الکترونیک منطبق با حقوق فرانسه، تهران، انتشارات بنیاد حقوقی میزان

۱۶. محسنی وجیهه، شریعت کرمانی حسین، مطالعه تطبیقی ساختار و وظایف دفاتر اسناد رسمی در ایران و فرانسه، انتشارات نگاه بینه، سال ۱۳۹۳

۱۷. مجموعه قوانین و مقررات تجارت الکترونیکی (مصوب ۸۲/۱۰/۱۷)، نشر نوید شیراز، چاپ ۱، ۱۳۹۳

۱۸. مظاهری کوهانستانی، رسول، ناظم، رسول، ۱۳۹۳، مطالعه تطبیقی امضای الکترونیکی در حقوق ایران و مقررات آنسیترال، تهران، انتشارات جنگل

ب) مقالات

۱۹. اسدی، محمد مهدی، «بررسی جایگاه حقوقی ثبت الکترونیکی»، ماهنامه کانون سردفتران و دفتریاران قوه قضائیه، شماره ۱۳۴ و ۱۳۵، ۱۳۹۲

۲۰. السان، مصطفی، «جایگاه امضای دیجیتالی در ثبت اسناد به شیوه الکترونیکی»، مجله: کانون سردفتران و دفتریاران قوه قضائیه، سال چهل و هفتم، دوره دوم، اسفند ۱۳۸۳ – شماره ۵۵.

۲۱. السان، مصطفی، نقدی بر وضعیت کنونی گواهی الکترونیکی در ایران، مجله کانون، خرداد و تیر ۱۳۸۷، شماره ۸۱ و ۸۲، صفحه ۹

۲۲. امامی، مصطفی، ماده ۱۰ قانون مدنی، مبنای قانونی انواع قراردادهای خصوصی، مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، دوره جدید، شماره ۶ شماره پیاپی ۱۷۵، دی ماه ۱۳۸۰، صفحه ۱۵۵

۲۳. جلیلی، سعید و آبادی، مهدی؛ بررسی مکانیزم‌های امنیتی سیستم‌های پرداخت الکترونیکی در شبکه اینترنت، اولین همایش بانکداری الکترونیکی، تهران، انتشارات بانک توسعه صادرات ایران، ۱۳۷۹، ص۴۱.

۲۴. رضایی، روح الله، اعتبار اسناد الکترونیک (با توجه به قوانین داخلی و بین المللی)، گواه، بهار و تابستان ۱۳۸۵، شماره ۶ و ۷، صفحه ۳۲

۲۵. زرکلام، ستار، «امضای الکترونیکی و جایگاه آن در نظام ادله اثبات دعوا»، نشریه مدرس علوم انسانی، دوره ۷، شماره ۱، بهار ۱۳۸۲.

۲۶. شیروی، عبدالحسین، میری، حمید، بررسی تطبیقی انتقال الکترونیکی اسناد تجاری (برات، سفته و چک)، اندیشه های حقوق خصوصی، صفحات ۵ -۲۲، سال پنجم، شماره سیزدهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۷

ج) پایان نامه ها

۲۷. عبدالهی محبوبه، دلیل الکترونیکی در دعوای حقوقی، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما مرتضی شهبازی نیا، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۷

۲۸. ناصری فرزانه، انعقاد قراردادهای الکترونیکی و قابلیت استنادی آن در محاکم، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما پرویز ساورایی، دانشگاه شهید بهشتی، سال تحصیلی ۸۸-۸۹، صص ۴۴-۴۵

۲۹. کریمی ریکنده، معصومه، قابلیت استناد اسناد الکترونیکی در دعاوی حقوقی: مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلستان، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما عبدالله شمس، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۷.

۳۰. کی نیا، محمد، امضای الکترونیک، پایان نامه فوق لیسانس سردفتری، دانشگاه لیون ۳ فرانسه.